

راهکارهای دست یابی به الگوی سوم زن مسلمان

در منظومه فکری مقام معظم رهبری

معصومه نصاری^۱

چکیده

در جامعه ایرانی تعداد زیادی شیپور دفاع از حقوق زن را به دست دارند، شاید کمتر کسی نام الگوی سوم زن به گوشش خورده باشد. الگویی که از منظومه فکری رهبر معظم انقلاب استخراج شده منطبق با دین اسلام و خط مشی زندگی زن انقلاب اسلامی را مشخص کرده است. یکی از مباحث‌هایی مهمی که در حال حاضر بیان شده است، بحث در مورد ارزش و جایگاه زن و راهکارهای مربوط به آن است. دین اسلام در این مورد راهکارهایی ذکر کرده است که برای رسیدن به آن به بیانات بزرگان دین از جمله مقام معظم رهبری رجوع کنیم. پژوهش حاضر به روش توصیفی، تحلیلی و با استناد از منابع کتابخانه‌ای تالیف شده است.

کلیدواژه‌ها: راهکار، الگوسوم، زن مسلمان، منظومه فکری، مقام معظم رهبری.

^۱ طلبه سطح دو، امیدیه، حوزه حضرت زینب(سلام الله علیها)

مقدمه

یکی از مسائلی که در حال حاضر مورد بحث قرار گرفته است که دین اسلام برای زن چه جایگاهی قرار داده و برای ایفای نقش زن بودن چه راهکارهایی را معرفی کرده است. در منابع دینی ما از جمله آیات و روایات و همچنین در سخنان مقام معظم رهبری جملات بسیاری دیده می‌شود که ایشان در جمع بانوان ایران مطالب زیادی در مورد خط مشی خوبی در این مورد به ما ارائه می‌دهد. لذا در مورد این راهکارهای الگوی سوم زن مسلمان، در حوزه‌های مختلف اعتقادی، اجتماعی و اخلاقی صورت گرفته است که هر کدام از این موارد با توجه به اهمیتی که دارد باید مستقل و به طور تفصیلی مورد بحث قرار بگیرد. الگوی سوم زن مسلمان، برخلاف رایجی که در دنیای غرب از زن ایرانی وجود دارد، یک زن فعال، دغدغه مند به مسائل اجتماعی و سیاسی، و دارای اخلاق بزرگی است که این صفات او را از زنی که در دنیای غرب تعریف شده است متفاوت است. در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در این زمینه و در ارتباط با موضوع پژوهش به صورت پراکنده نوشته شده است و هر کدام از این پژوهش‌ها به یک بحث در ارتباط با این موضوع پرداخته‌اند از جمله در مقاله: مولفه‌های زن نسل سوم از نظر مقام معظم رهبری، مولف: جواد امینی، ۱۳۹۴، در این مقاله، به روش توصیفی، تحلیلی، به مولفه‌های زن نسل سوم از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته است. در مقاله: ابعاد شخصیت زن مسلمان ایرانی مبتنی بر منظومه فکری رهبر انقلاب، مولف: عارفه بهنود شریف و دیگران، ۱۴۰۱، در این مقاله، به نظریات مقام معظم رهبری در مورد هویت زن مسلمان ایرانی (الگوی سوم زن) و در قالب یک مدل مفهومی، به تبیین و ارائه ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌هایی از شخصیت زن پرداخته شده است. در مقاله: مدل مفهومی موضوع زن گفتمان انقلاب اسلامی، مطالعه موردی: منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، مولف: عطفه خادمی و دیگران، ۱۳۹۸، در این مقاله، فارغ از نگاه موردی و گزینشی به مسائل زنان، با هدف ترسیم مدل مفهومی منظومه فکری رهبر انقلاب در موضوع زن به دنبال یافتن پاسخ به این پرسش ساسی است. نوآوری این مقاله با سایر پژوهش‌های انجام شده این است که این راهکارهای دست‌یابی به الگوی سوم زن مسلمان در منظومه فکری مقام معظم رهبری عبارت‌اند از: راهکارهای شناختی: شناخت جایگاه ایمانی زن، عدم تفاوت مرد و زن، و راهکارهای اجتماعی: شناخت جایگاه اجتماعی زن و لزوم احیای جایگاه اجتماعی زن، خانواده، همسرمداری و فرزندآوری و ورزش، و راهکارهای اخلاقی: توجه به حیا، توجه به منزلت و عزت زن، آزادی، عدم الگوگیری از غرب از مهم‌ترین راهکارها هستند که ایشان مورد توجه قرار داده‌اند. تحقیق پیش رو درصدد پاسخ‌گویی به این سوالات است:

۱- راهکارهای شناختی الگوی سوم زن مسلمان در منظومه فکری مقام معظم رهبری چیست؟

۲- راهکارهای اجتماعی الگوی سوم زن مسلمان در منظومه فکری مقام معظم رهبری چیست؟

۱- مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

۱- الگو

برای مفهوم الگو که معادل واژه قرآنی «اسوه»، به معنای نزدیکی با آن را دارد، در لاتین دو کلمه «pattern» و «Model» به کار می‌روند. در تعریفی از الگو «pattern» آمده است: «طرح و نمونه‌ای از شکل یا اشیاء، یا موردی از رفتار و اخلاق می‌باشد که با آن می‌توان ساخت بدنی، رفتاری و ساخت واژه‌ها را مشخص کرد.»^۱ در تبیینی دیگر، الگو به عنوان مدل یا نمونه، شکل‌دهی یا گروه‌بندی اجزاء و یا عناصر به صورت ساختاری و پیوسته ذکر شده است و اجزاء هر چند از هم قابل تفکیک هستند، اما مجموعاً کل به هم پیوسته و منسجم مورد تأکیدی را به وجود می‌آورند که به منزله طرح و نمونه تلقی می‌شود. گاه این واژه به عنوان معیار و نمونه ایده‌آل که ارزش تقلید کردن دارد مطرح می‌شود.^۲ در جامعه‌شناسی نیز الگو یا مدل به طریقه‌ای تجربیدی برای نمایاندن روابط و پیوندهای متقابل میان پدیده‌های اجتماعی اطلاق می‌شود.^۳ مدل‌های اجتماعی با ساده‌سازی عناصر و مؤلفه‌های دخیل و فروگاهشی روابط و مناسبات به روابط اصلی و اثرگذارتر، پژوهشگر را در یافتن عوامل و ریشه‌های اصلی پدیده مدد می‌رساند.^۴ با توجه به تعاریف ذکر شده از الگو، شاخصه‌هایی را می‌توان برای آن ذکر کرد که عبارت‌اند از:

۱- الگو، مصداق و نمونه عینی از اصول و ارزش‌ها است. آنچه از منابع وحیانی از نظام اسلامی بیان شده، اصول، معارف و ارزش‌های ثابت و جاودانی است و آن‌ها به خودی خود به شرایط خاص اجتماعی «عصر کنونی» یا مناسبات تاریخی ارتباط ندارند، بلکه الگو، نشان‌دهنده این نکته است که آن ارزش‌های ثابت در هر دوره تاریخی و اجتماعی بر کدامین رفتار، روحیات و یا قوانین تطبیق‌پذیر است.

^۱ سبحانی، الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، ص ۸۲.

^۲ سبحانی، الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، ص ۸۵.

^۳ همان.

^۴ همان.

۲-الگو نه تنها به مصداق یا تعیین خارجی نظام شخصیت گفته می‌شود، بلکه به بهترین مصداق و نمونه عینی اطلاق می‌گردد. به این ترتیب، الگو در عین حال که ناظر به عینیت بیرونی است، همواره با واقعیت‌های جاری و بالفعل فاصله داشته و به عنوان الگوی مطلوب و سرمشق برنامه‌ریزی برای تغییر وضع موجود به کار می‌رود.

۳-الگو، علاوه بر نقشی که در تعیین وضعیت مطلوب و جهت‌گیری حرکت دارد، در تحلیل شرایط موجود نیز به کار می‌آید.

۴-الگو نیز همچون نظام، یک سیستم است که ویژگی‌های عمومی سیستم را دارا می‌باشد. از این رو، ساختار الگو اصولاً یک ساختار سیستمی است.

۵-واژه اسوه در قرآن به مفهوم مقتدا یا در پی رفتن در جایی پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) را به عنوان اسوه حسنه دانسته و در جایی، حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) و همراهان ایشان را اسوه حسنه معرفی می‌نماید.^۱ ارتباط اسوه با تربیت ربوبی که در سلسله هستی از خداوند آغاز می‌شود و تا انسان‌های عادی ادامه می‌یابد و نیز پیوند الگوسازی با تولی به معنای سرپرستی روحی، ذهنی و رفتاری انسان در بعد فردی و اجتماعی و نقش «ائمه نار و ائمه نور» در تحولات فردی، اجتماعی و خروج از ظلمات به نور در درک مفهوم الگو و الگو گیری قابل توجه است.^۲

در نتیجه، مفهوم مد نظر ما از «الگوسازی» در این پژوهش عبارت است از بهترین نمونه‌ای که عینی نیست، اما شاخصه‌های آن قابل تحقق و ترسیم برای جامعه اسلامی است.

۲- زن

مفهوم زن از مفاهیمی که در زبان فارسی بسیار به کار برده می‌شود. برای واژه زن در فرهنگ نامه های فارسی معانی زیر بیان شده است: نقیض مرد، بانو، ماده، ماده بشر، زوجه، عیال انسان و مفاهیمی دیگر که همه اشاره به جنس زن دارد.^۳ در اصطلاحات غلوم از جمله علوم اجتماعی نیز از این واژه به همان معنای لغوی خود استعمال می‌شود.^۴ مقام معظم رهبری در این زمینه فرمودند: «زن به یک جایگاه مصنوعی و تصنعی و تشریفاتی احتیاج ندارد؛ جایگاهی که دون شأن متانت و سکینه و آرامش روحی اوست. در طبیعت الهی زن، آن‌چنان لطافت و زیبایی و گرمای محبتی وجود دارد که می‌تواند هم خود را و هم محیط پیرامون خود را- چه در داخل خانه، چه در هر

^۱ احزاب: ۲۱.

^۲ سید رضی، نهج‌البلاغه، ص ۲۱۵.

^۳ نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۳، ص ۱۷۷۷؛ دهخدا، فرهنگ دهخدا، ج ۱، ص ۱۵۸۲.

^۴ همان.

محیطی که باشد- به طرف معنویت، پیشرفت و علو مقامات علمی و عملی سوق دهد و پیش ببرد.» پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران یکی از مسائلی که به شکلی جدی مورد بحث و توجه افکار عمومی ایران و جهان قرار گرفت موضوع «زن» بود. انقلاب اسلامی در فضایی به پیروزی رسید که مکاتب گوناگون و ایدئولوژی‌های سکولار مدرن هر یک به فراخور مبانی و جهت‌گیری‌های خود نگاهی خاص به مقوله‌ی زن را ترویج و فرهنگ عمومی جوامع مختلف تحت تأثیر این نگاه‌ها ساخته می‌شد. اما انقلاب اسلامی حرف و نگاهی نو و تحول‌آفرین را در این موضوع پیش‌روی بشریت گذاشت. این نگاه جدید در قالب کنش‌گری و فعالیت «زن مسلمان ایرانی» عینیت یافت و به تعبیر حضرت آیت الله خامنه‌ای «الگوی سوم زن» را تحقق بخشید. الگویی که «نه شرقی است و نه غربی»:

«زن، در تعریف غالباً شرقی، همچون عنصری در حاشیه و بی‌نقش در تاریخ‌سازی؛ و در تعریف غالباً غربی، بمثابة‌ی موجودی که جنسیت او بر انسانیتش می‌چربد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه‌داری جدید است، معرفی می‌شد. شیرزنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان، گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود، عفیف بود، محجبه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود. می‌توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه‌ی سیاسی و اجتماعی نیز، سنگرسازی‌های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد.»^۲

۳- نسل سوم

نسل در زبان فارسی به معنای فرزند، نژاد، خاندان، اولاد، اخلاف و مفاهیمی به همین معنا آمده است.^۳ در مجموع مراد از نسل در یک جامعه مجموعه افرادی هستند که در یک جامعه زندگی می‌کنند. نسل سوم، مراد گروه و دسته سومی هستند که در دوره خاصی در جامعه ای مشغول زندگی هستند و مراد از نسل سوم در اینجا، نسل سوم انقلاب اسلامی است. مقام معظم رهبری در اینباره فرمودند: در «الگوی زن مسلمان» که براساس معرفت‌شناسی الهی شکل گرفته، زن «نقاط قوت زنانه»ی خود را با «ایمان و عفت» همراه می‌کند و با چنین ترکیبی قادر به نقش‌آفرینی منحصربه‌فردی می‌شود و اینگونه «ارزش و تشخیص زن» معنا می‌یابد: «زن با نقاط قوت زنانه‌ی خود- که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است- همراه با ایمان عمیق،

^۱ خامنه‌ای، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۲۵/۳/۱۳۸۴

^۲ همان، پیام به کنگره‌ی «هفت هزار زن شهید کشور» ۱۶/۱۲/۱۳۹۱

^۳ همان، ج ۵، ص ۳۷۰۶.

مثل این است که کسی غذاهای مفید و مقوی مصرف کند اما از آن طرف به طور منظم یک سم یا میکروبی را وارد بدن نماید بدیهی است اثری نخواهد کرد. در مسائل معنوی، نیز اگر انسان عبادات زیادی انجام بدهد اما مرتباً میکروب گناه را در کالبد روح خود وارد کند، اثر عباداتش خنثی می‌شود. ولی اگر آینه قلب خود را با گناه تیره نکند فطرت الهی اش او را به رشد و کمال هدایت می‌نماید. پس ترک گناه اهم از فعل عبادت است و لذا شیطان بیشتر انسان را به گناه وسوسه می‌کند تا ترک عبادت، چون وقتی گناه بر آدمی سیطره پیدا کرد عبادات او موجب تقرب وی نخواهد شد. پس محبوب ترین کارها، ترک دو گناه است یکی گناه بطن که ارتباط پیدا می‌کند با دنیاطلبی، مال اندوزی و طمع ها و دیگری شهوات جنسی است.^۱

۴-۲- عزت و عدم الگوگیری از غرب

یکی از مباحثی که در بیانات رهبری در توصیه به همه جوانان نسل سوم به خصوص در مورد خواهران دیده می‌شود این است که جوان نسل سوم بتواند هویت اسلامی و ایرانی خود را حفظ کند، فکر و اندیشه خود را حفظ کند، در مباحث اخلاقی الگوهای ایرانی و اسلامی که مطابق با دستور دین است را پیروی کند و از اینکه فرهنگ غرب به روح و جان خودش مستولی شود دوری کند. در این صورت فرهنگ اخلاقی این زن یک فرهنگ اخلاقی برگرفته از اسلام است نه ضد اسلام. تشکیل این پارادایم فکری در ایران و اسلام، علاوه بر زمینه ای تاریخی برای جلوگیری از وجود فرهنگ غربی در جامعه ی ایرانی، سوء استفاده از زن برای پیشبرد اهداف سیاسی و ترس دینی حضور زن در فضای آلوده ی جامعه به وجود آمده است.^۲ ایشان در برخی از بیانات خود می‌فرمایند: جوانان عزیز من، فرزندان من، دنبال تقلید نباشید. بر روی شیوه و راهی که در آن ذهن و اراده و ایمان شما قوی می‌شود و اخلاق شما پاک و آراسته می‌گردد، فکر کنید. آنگاه شما عنصری خواهید بود که مثل یک ستون، سقف مدنیت این کشور و تمدن حقیقی این ملت بر روی آن قرار می‌گیرد.^۳

ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند: ما در کشورمان شاهد هستیم که بعضی از فعالان زن و بعضی از مردها تلاش می‌کنند برای هماهنگ شدن با کنوانسیون های جهانی مرتبط با زن، و با احکام اسلامی ور برونند و بازی کنند و کم و زیاد کنند؛ این غلط است. من نمی‌خواهم بگویم همه ی آنچه که در فقه ما در مورد احکام مربوط به زنان مطرح شده است، حتماً سخن آخر است؛ نه، ممکن است با یک تحقیقی در یک زمینه ای که به وسیله ی فقیه ماهر و مسلطی انجام بگیرد. بنابراین در مسائل فقهی چنین چیزی امکان دارد که ما بگوئیم این تغییر پیدا می‌کند؛

^۱ خامنه ای، بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۱۰/۲۷.

^۲ کربلایی، جایگاه و منزلت زن در ملل جهان ص ۲۵۳.

^۳ خامنه ای، بیانات در دیدار جوانان و فرهنگیان در مصلاهی رشت، ۱۳۸۰/۲/۱۲.

اما آنچه که باید در زمینه ی مسائل فقهی انجام بگیرد، کار فقهی به وسیله ی فقیه ماهر و مسلط به مبانی فقهی است؛ آن هم با نگاه به متد فقه، به شیوه ی استفاده ی فقهی؛ نه اینکه کسی بر طبق میل خودش، برای انطباق با آنها، برای اینکه خودش را هماهنگ کند با فلان معاهده ی جهانی، فلان کنوانسیون جهانی که فراهم آورندگان با مردمی که در این سرزمین با مبانی اسلامی زندگی می کنند و اعتقاد به مبانی اسلامی دارند، اصلاً از لحاظ مبانی فکری متفاوت هستند بیاید از گوشه ی احکام اسلامی بساید و بُرد؛ این کاملاً غلط است. خواهران عزیز، کسانی که در زمینه ی مسائل زنان فعال اند و فکر می کنند و کمبودهایی را ملاحظه می کنند، راه علاج را این نبینند که ما در احکام فقهی اسلامی تصرف کنیم؛ نه، احکام فقهی اسلامی آنجایی که با تحقیق استنباط شده و منطبق با مبانی اسلامی است، کاملاً درست و مطابق با مصلحت است. نباید ما به خاطر اینکه در فلان مجمع جهانی، در فلان اجلاس بین المللی، فلان چیز تصمیم گیری شده و فلان کنوانسیون مثلاً جهانی به وجود آمده، ما بیائیم با نگاه تنگ نظرانه و آمیخته ی با رعب و مرعوبیت، در تفکرات خودمان و فقه خودمان تصرف کنیم؛ این هم به نظر من درست نیست.^۱

نتیجه گیری

این مقاله با موضوع راهکارهای دستیابی به الگوی سوم زن مسلمان در منظومه فکری مقام معظم رهبری با هدف تبیین این راهکارها صورت گرفت. یکی از موضوعاتی که اهمیت زیادی در در حال حاضر دارد بیان جایگاه زن و راهکارهای اسلامی مربوط به آن است. در این مقاله این راهکارها از بیان آیت الله خامنه ای بیان و روشن شد که در بیانات ایشان راهکارهای خوب و اساسی برای زن نسل سوم انقلاب بیان شده است. این راهکارها همان است که در بیان سیره معصومین (علیه السلام) و قرآن کریم نیز به آن اشاره شده است. البته راهکارهای نسل سوم زن مسلمان بسیار وسیع است ولی در این مقاله تا حد توان به مهم ترین آنها را از بیان رهبر انقلاب اسلامی پرداخته شده است. نتیجه حاصل از این نوشتار این است که راهکارهای نسل سوم زن مسلمان را در سه بخش می توان اشاره کرد: در بخش اول در مورد راهکارهای شناختی از جمله؛ شناخت جایگاه ایمانی زن و شناخت عدم تفاوت بین زن و مرد در این خصوص اهمیت دارد در بخش دوم در مورد راهکارهای اجتماعی از جمله؛ که مهمترین آن، مربوط به بحث خانواده، فرزندآوری، ورزش، افزایش جمعیت، و احیای جایگاه اجتماعی زن است که در این مورد نیز بیانات رهبری پرداخته شده است. در بخش سوم نیز در مورد مؤلفه های اخلاقی اشاره شده و روشن شد که

^۱ خامنه ای، بیانات در دیدار بانوان نخبه در آستانه سالروز میلاد حضرت زهرا (سلام الله علیها) ۱۳/۴/۱۳۸۶.

توجه به مفهوم حیا، عزت، عفت ورزی و پرهیز از الگوگیری از عرب دارای اهمیت فراوان است که در بیانات رهبری مورد تأکید قرار گرفته است.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

- ۱-امامی، زهرا و دیگران، الگوی کنش بانوان و تاثیر آن بر فرهنگ سیاسی در گفتمان انقلاب اسلامی
براساس الگوی سوم، بررسی ترسیم هسته های گفتمانی از منظر آیت الله خامنه ای، مجله جامعه شناسی
سیاسی انقلاب اسلامی، شماره: ۱۴، ۱۴۰۲.
- ۲-بهنود شریف، عارفه و دیگران، ابعاد شخصیت زن مسلمان ایرانی مبتنی بر منظومه فکری رهبر معظم
انقلاب (الگوی سوم زن)، سومین کنفرانس بین المللی حقوق، وکالت و علوم اجتماعی در افق ایران، ۱۴۰۴.
- ۳-پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: دنیای دانش، چاپ: چهارم، ۱۳۸۲.
- ۴-حسینی خامنه ای، علی، نقش و رسالت زنان، انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۹۲.
- ۵-دهخدا، علی اکبر، فرهنگ دهخدا، تهران: دانشکده ادبیات، چاپ: دوم، ۱۳۹۰.
- ۶-دیرباز، عسگر و دیگران، بازنگری مبانی فکری، کلامی الگوهای اجتماعی زنان، فصلنامه شورای فرهنگی
اجتماعی زنان و خانواده، شماره: ۶۸، ۱۳۹۴.
- ۷-زیبایی نژاد، محمد رضا و دیگران، درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام، دفتر تحقیقات و مطالعات زنان،
قم، ۱۳۸۱.
- ۸-سبحانی، محمد تقی، الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، نشر: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۵.
- ۹-طاهری نیا، احمد، حضور زن، موسسه امام خمینی (ره)، قم، ۱۳۸۹.
- ۱۰-علاشوند، فریبا، زن در اسلام، دفتر تحقیقات و مطالعات زنان، قم، ۱۳۹۱.
- ۱۱-کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب اسلامیة، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ق.
- ۱۲-کاویانی، ابوطالب، جایگاه و منزلت زن در ملل جهان، سلسله، قم، ۱۳۸۵.
- ۱۳-کربلایی، محسن، زن و بازیابی هویت حقیقی، موسسه پژوهشی، فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۹۲.

۱۴- مهریزی، مهدی، شخصیت و حقوق زن در اسلام، علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۸۲.

۱۵- نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، چاپ اول، بیتا.

۱۶- سایت خامنه ای: IR.KHAMENEI